

A nemzet tavasza

Nemzeti ünnepeink közül talán március tizenötödike az, amely minden korosztálynak a megélhető ünnepet jelenti, hiszen a kisiskolások lelkesen szavalják a Nemzeti dalt, az ifjak azonosulni tudnak Petőfi egy-egy verssorával, s érett felnőttként a tizenhárom aradi tábornok vértanúsága mindannyiunkat megérint. Megérint, hisz ebben a márciusban benne rejtőzik az örök tavasz. Nem a csillagászati vagy a meteorológiai, hanem a lélek tavasza, és 1848 óta a nemzet tavasza.

Miért válik újra és újra ilyen élővé ez a régi március, miért elevenebb néha bennünk, mint a XX. század sok-sok eseménye, melyet filmszalagról akár részleteiben is láthatunk? Miért élőbb bennünk Petőfi, Kossuth vagy Bem apó alakja, mint sok későbbi politikúsé, hadvezéré?

Talán az lehet a magyarázat, hogy – filmrészletektől nem befolyásolva – leírások, versek, visszaemlékezések alapján mi teremthetjük meg magunknak 48 hőseit, s így mindenkinek lelke legmélyén van egy saját Petőfije, Kossuthja s Bem apója, s rajtuk keresztül saját 1848-a. Miért van az, hogy bő másfélszáz esztendő elmúltával ennyi érzelem, hit és erő rejlik ebben a napban? A teljesség igénye nélkül, csupán néhány eseményt és nevet felelevenítve egyértelművé válik ez a titok. 1848-ban Európa több országában is forradalom tört ki. A célok hasonlóak: törvény előtti egyenlőséget, a nemzeti érdekek érvényesülését, polgári átalakulást követelnek az öntudatra ébredő nemzetek. A magyar forradalom mégsem egy volt csupán a forradalmak sorában, hiszen a legtöbb európai megmozdulást még 1848-ban leverték, a pesti forradalom azonban szabadságharcá változott, s benne a kor jeles történelmi és irodalmi alakjai is részt vállaltak. A márciusi ifjúság vezérei között ott volt Jókai és Petőfi, a kormányt gróf Batthyány Lajos miniszterelnök vezette, s miniszterként Kossuth Lajost, Széchenyi Istvánt és Deák Ferencet is ott találjuk.

Roppant terhet vállaltak magukra 1848 hősei, hiszen a vér nélküli forradalom lelkesítő napjai és bizakodó hangulata után szembe kellett nézniük a császári hadsereggel, s vállalni azt, hogy a forradalom honvédő háborúvá változzon. Nehéz napok és hónapok voltak ezek: 1848 szilveszterének éjszakáján az ellenség közeledtének hírére csikorgó hidegben kellett a kormánynak Pestről Debrecenbe költöznie, a főváros az osztrákok kezére került.

1849 mégis a talpra állás, a szabadságharc dicsőséges tavaszi hadjáratának időszaka. Hatvan, Tápióbicske, Isaszeg mind Klapka, Damjanich és Görgey győzelméről beszél, Erdélyben pedig Bem seregei diadalmaskodnak az ellenség felett. Április 14-én Kossuth Lajos kimondja a Habsburg-ház trónfosztását, az ország függetlenségét.

Egy „semmitől” teremtett hadsereg kivívja az ország szabadságát. Ez a szabadság tragikusan rövid életű volt, mert osztrák kérésre az orosz cár kétszázezer katonát küld forradalmunk elfojtására. Osztrák-orosz oldalon 370000 ember áll 132000 magyarral szemben. Amilyen büszkén él bennünk Isaszeg, olyan komor hangzású Arad, ahol a világosi fegyverletétel után a szabadságharc tizenhárom tábornokát kivégezték. Alig másfél év telt el 1848. március 15. és 1849. október 6. között, mégis e két dátum a születés és halál távolságát hordozza. A polgári Magyarország születése és egy büszke nemzet szabadságának halála ad keretet e másfél esztendőnek. A tizenhárom tábornok vértanúsága, Batthyány Lajos miniszterelnök kivégzése, Petőfi Sándor eltűnése a

segesvári csatatéren, Széchenyi István lelki összeroppanása, a hadbíróági ítéletek és az országra nehezedő önkényuralom mind-mind a halál csendjét, döbbenetét hordozták. Ez a döbbenet érezhető volt Európában is. Henrik Ibsen norvég író Magyarországhoz című versében így ír:

„Szegény ország! Legjobbjaid vére hullott földed porára,
S jutalma a halottaknak csak a vértanúság koronája.”

1848 üzenete mégsem a gyász, mégsem a tragédia. A nemzeti értékeire büszke, szabadságát, boldogulását, igazságát kereső, mártírjaira és történelmére emelt fővel emlékező nép ünnepe ez.

S hogy ez a március továbbra is az egész magyar nemzet tavasza maradjon, ahhoz az Erdélyben, a Felvidéken, Kárpátalján és a Délvidéken élő magyarokkal együtt kell hogy valljuk és vállaljuk Vörösmarty Mihály Szózatának sorait:

„Az nem lehet, hogy annyi szív
Hiába onta vért,
S keservben annyi hű kebel
Szakadt meg a honért.

Az nem lehet, hogy ész, erő,
És oly szent akarat
Hiába sorvadozzanak
Egy átoksúly alatt.

Még jőni kell, még jőni fog
Egy jobb kor, mely után
Buzgó imádság epedez
Százerek ajakán.”

Tolnai Zoltán

Ünnepi számunkban szeretnénk megemlékezni községünk mártírjáról, Halászy Károlyról. Elfogatásának és elítélésének dokumentumait nagytiszteletű Juhász Sándorné esperes asszony gyűjtötte össze „Az Alsónémedi Református Egyházközség története” című könyvében. Tőle idézzük az alábbi részleteket. Köszönjük, hogy fáradságos munkával elkészítette ezt, a községünk történelme szempontjából rendkívül jelentős művet.

AZ 1848-AS SZABADSÁGHARCTÓL NAPJAINKIG

Ebben az időben Alsónémedi lakossága 2380 lélek volt, ebből kb. 850 róm. kat. és 1530 református.

Az 1848-es szabadságharc nagy örömet keltett Némedi népében. Földjük kevés volt, úgy gondolták, hogy a bérletükben lévő földtulajdonukká válik. A szabadságharc kezdetén a falu 400 nemzetőrt állított ki, köztük 24 lovast. A Pest megyére az országgyűlés által megszavazott 1734 újoncból Alsónémedire 22 újoncot vetettek ki (mind a két egyházból azonosan). Egy-egy földművest, puskaművest, szabólegényt, írnokot, három-három zsellért és obsitost és két napszámot állítottak ki. A képet tovább pontosítja a Haynau által készített, a forradalmi táborban részt vett egyének táblás jegyzéke. Ebben az időben **Veresmarthy József** volt a lelkész és **Halászy Károly** a rektortanító.

Az Alsónémedi Református egyházközség presbitériuma 1839 áprilisában Veresegyházáról meghívta tanítónak **Halászy Károlyt**, aki 1811-ben született Rákoscabán.

Iskolái elvégzése után szülőfalujában tanítóskodott, majd néhány év múlva Veresegyházára került, ahonnan 1839-ben Alsónémedire helyezték, először tanítónak, majd rektornak. A faluban nősült meg, felesége Szakács Teréz, aki 1840. április 21-én megszülte Gyula nevű fiát, aki viszont néhány hónap múlva meghalt. (Itt megjegyzendő, hogy Gyula keresztapja az ócsai rektor, Kontra Sándor, akivel Halászy igen jó viszonyban állt, és ő az, aki majd 1849-ben eltemeti, miután Haynau agyonlövötte.) Ezután még két leánygyermekük született.

Alsónémedin 11 évig tevékenykedett jelentős sikerrel. 1841-ben több tanító, köztük Halászy Károly is „jó erkölcsi magaviseletük és tanítási szorgalmatosságáról különösen dicsérettek. Méltóságos gróf elnök úr által tett alapítvány kamatjából jutalmaztattak.” Halászy ekkor 50 váltóforint jutalmat kapott, míg kollégái csak 10 forintot. 1842-ben Tanító Egyesületi Tervet nyújtottak be az egyházmegyéhez, és a terv felülvizsgálatára Halászy Károlyt is beválasztották. 1844-ben az iskolai vizsgálatokból kitűnt, hogy szorgalomban, tanításban, általában népnevelésben a többiek fölött kitűntek a jutalomra méltónak ítéltettek. Köztük volt Halászy Károly is, aki ekkor 30 váltóforintot kapott. Ezek alapján megállapítható, hogy tanítási ismeretei teljeseek voltak, és kiváló tanító lehetett.

Halászy nemcsak szűkebb hivatásával, hanem a nép egyéb gondjaival is lelkiismeretesen foglalkozott. 1844 nyarán (amikor már jól ismerte a némediek helyzetét) a megyei közgyűléshez fordult, és kötelezte az uraságot, hogy az úrbéres föld után kilencedet és tizedet ne szedjen.

„A falusi népiskolai tanítói pályát mindaddig folytonos ború födözte – írta beadványában – s már derülni sejténém azt, midőn a jelen országgyűlésen a

népnevelés helyét nemes szívére véve, s a népnevelők méltatlan helyzetét is becse figyelmére méltóan, azoknak leendő jobb sorsukról lényegesen gondoskodik.”

Halászyt a szabadságharc kitörése Alsónémedin érte. A nemzetőrség századosa lett, mivel írni és olvasni tudott. Kossuth és a forradalmi eszmék lelkes híve volt. A falu lakosságát befolyása lévén fegyverfogásra szólította, és jelentős szerepet vállalt a különféle szabadságharcra buzdító kiadványok terjesztésében. Tevékenységének egyéb részleteire világít rá Végh László volt őrmester és Angyal István szakaszvezető –a két áruló – tanúvallomása, amit később, a hadbírótság előtt, bizonyára saját honvéd múltjukat leplezve tettek. A szabadságharc vége felé egy vértés ezred vonul át a falun, és a bírótól 50-60 előfogot kiállítását követelte. Garay Ferenc bíró ezt megtagadta, ezért házkutatást tartottak nála. Mivel fegyvereket találtak, letartóztatták. Nyomozni kezdtek *„Kossuth hívei után”*. Két katolikus ember vallási gyűlöletből elárulta a lelkészt (forradalmi proklamáció felolvasása miatt) és a rektortanítót. Mindhármukat Ócsára, a császári főhadiszállásra vitték.

„Halászy a Kossuth-párt legodaadóbb híveinek egyike – közli Angyal István. Amit télen a császári hadsereg Windischgrätz vezetése alatt bevonult Budára, a némedi jegyző, Balogh József összehívta a lakosságot, és meghagyta nekik, hogy a császári csapatokat, mint barátot fogadják. Amint azt Halászy meghallotta, megszólta ezért a jegyzőt s kijelentette, hogy a lakosságnak inkább fegyvert kéne fognia, s a császári csapatokat kiűznie. Halászy a jegyzőt császári érzülete miatt hazaárulónak nevezte. Egész Magyarországon nem lehet Kossuth pártjának odaadóbb híve, mint Halászy Károly igazgató.”

Tovább pontosítja a képet Végh László tanúvallomása: *„Bizonyítékul, hogy Halászy igazgató milyen rossz érzelmű, a következőket előadom:*

Halászy igazgató a Kossuth-párt legodaadóbb híveinek egyike, mindig népgyűléseket tartott. A lakosságot néhány héttel ezelőtt felszólította, hogy fogjon fegyvert a császári sereg ellen, a népfelkelést a községházán kihirdette. Ő és a református lelkész az oka, hogy minket, a császáriakat a Kossuth-pártiak oly iszonyúan üldöztek. Amint januárban megérkezett a felszólítás, hogy a fegyvereket be kell szolgáltatni, buzdította az embereket, hogy azokat ne adják be. Ha valaki halált érdemel, úgy Halászy Károly az. Amikor télen egy vértés császári szakasz a fegyvereket összegyűjtötte, több embernek mondta, hogy ezeket a vértéseket le kell kaszabolni, ő ebben elől fog járni.”

Mindezek alapján Halászy ellen készen is volt a vád. Az ócsai főhadiszálláson 1849. július 25-én felvett jegyzőkönyv, illetve ítélet szerint Oswald Pallavicini, a bíróság elnöke és Zimmermann honvédszázados, vizsgálóbíró által aláírt és Haynau által jóváhagyott okmányon ez szerepelt: *„Őfelségének az október 3-i és november 7-i kiáltványa alapján hazaárulásért, felkelésre való bujtogatásért és zendülésen való részvételért hóhér hiányában golyó általi halálra ítéltetik.”* Mikor elvezették vesztőhelyére, – gróf Teleky tulajdonát képező kasznári uradalmi tisztu udvarba – egy kis gödör elé térdepeltették. *„Ártatlan vagyok, Istenem, áldd meg e szegény magyar hazát!”* Ekkor három fegyver eldőrdült s Halászy halva bukott a gödörbe. Ekkor Kontra Sándor, az ócsai rektor koporsót készíttetett, felment a hadbírótság elé és megkérte őket, hogy engedjék meg Halászyt sírjából kivenni és az ócsai temetőbe

eltemetni. Ezt meg is engedték, azzal a feltétellel, hogy semmi ceremónia ne legyen, és a legnagyobb csendben történjék. Így is történt, este tíz óra tájban kiásták, és kivitték az ócsai református temetőbe. Itt nyugodott jeltelen sírban 1865-ig. Ekkor a pesti Egyházmegyei Tanítók Egyesülete közadakozásból piszkei márvány síremléket állíttatott. Az alsónémedi ref. egyház 45 forinttal járult hozzá a költségekhez.

Sírfelirat (ócsai temető)

Az Alsónémedi ref. egyház boldogult
iskolatanítójának
A néptanítók példaképe
a honszabadság 1849-ki vértanújának
kegyeletes emlékül

A pesti ref. egyházmegyei tanítói egyesület, 1865

„A ócsai község temetőjében van Halászy Károly az 1849-ben kivégzett honvédszázados és tanító síremléke –olvashatjuk a Borovszky nevével fényjelzett s legtöbb megyei monográfia lapjain.

Némi helyismeret alapján és a helytörténeti munkákból is megállapítható, hogy a mártír tanítót két község, Ócsa és Alsónémedi, lakossága saját hőseként tartja számon és tiszteli. Nem véletlenül. Halászy Károly, a kiváló református rektor Alsónémedi egyházának és iskolájának a szolgálatában állt, s ott fejtette ki a forradalom alatti tevékenységet is. Ócsa hőségévé sem egyszerűen a hosszú történelmi múltú, s szoros szomszédságú település lakói, főként prédikátorai és tanítói közt kialakult kapcsolatok révén válhatott. A sors úgy hozta, hogy Haynau térségünkön átvonuló egységei néhány tisztársával együtt Ócsán állították hadbírótság elé, s miután forradalmi tetteit halállal büntették, itt is végezték ki. Tehát nem csoda, hogy mindkét faluban hősként tisztelik.”

Gaal Szabolcs (Ráday levéltár)

Az ócsai község zarándokhelye lett e sír, mit március 15-én kötelessége felkeresni minden hazáját szerető hőseit tisztelő lakosnak. Ezt teszik Halászy leszármazottai is, akik évente felkeresik vértanú ősük sírját. 1992 márciusában az ócsai általános iskola Halászy Károly nevét vette fel.

Alsónémedin a volt református iskola falán mindhárom hős nevét emléktábla őrzi, amelyet minden március 15-én híveik ünnepélyesen megkoszorúznak.

Az első emléktáblát a Hazafias Népfront állíttatta 1959. július 26-án, amelyen csak Halászy Károly neve szerepelt.

A jelenlegi emléktáblát a református egyház kérésére a falu közössége állíttatta mindhárom hős nevével.

Ötven év elteltével Szabó Géza ócsai lelkész így emlékezett az eseményekre:

„Miután leszállították őket a kocsiról, azonnal kikötötték őket az égő napra – a kerítés oldalához – úgy, hogy kezük-lábuk meg volt kötve. Halászy még akkor is viselte honvéd századosi csákóját és kezében tartotta a nemzeti lobogót. Majd szó szoros

értelmében arcul verték, szeme közé köpdöstek, és koszos kutyának nevezték. A siralomházba senkit nem engedtek be hozzá, még feleségét és gyermekeit sem.”

A másik két vádlottat a pesti Új Épületbe kísérték, ahol Garay Ferencet fegyverrejtegetés miatt kétévi könnyű vasban eltöltendő sáncmunkára ítélték. Büntetését Olmützben töltötte le. Veresmarthy Józsefet forradalmi proklamációk felolvasása miatt tíz hónapi vasban eltöltendő tömlöcfogságra ítélték. A gyülekezet több ízben küldöttséget menesztett Haynauhoz, és így december 29-én, félévi raboskodás után kegyelmet kapott és hazajöhetett szeretett gyülekezetébe.

Halászy Károly lánya, Halászy Etelka így emlékezik édesapjára: *„kérdezik, hogy mit tett édes atyám: azt, amit minden jó hazafinak kötelessége megtenni. Tanította a népet, mert mind az ő tanítványa volt és atyaként szerette, és tanította a fegyverforgatásra őket. Elment az ő sereggel a rázok ellen, és mint kapitány jött haza. Itthon a sebesültek részére temérdek ruhát és tépést szállított. Az iskolák mindig tele voltak néppel és tépést szedtünk. Szellemi képessége is nagy volt, írt szép hazafias verseket.”*

Most derült fel a magyar nép hajnala,
Most hozta fel az Úristen angyala.
Feltámadott sírjából az igazság,
Ezután él már a magyar szabadság!
Elég is volt ez ideig szenvedni,
Minden terhet csak egyedül emelni,
Úrnak annyit, mint magunknak szolgálni,
Bizony tudá, hogy ki lehetett állni.

No de többé nem járunk úrdolgára,
Nem osztjuk el természetnyünk dézsmára,
Nem rettegjük az úrszék pálcáját,
Így szereti majd a magyar hazáját!

„A Némedi Eklézsia kötelezi magát, hogy a hűséges és hasznos tanítójuk, Halászy Károlynak özvegyéről és árváiról továbbra is gondoskodik, és egy ideig fizetésben részesíti.”

Haynau, a „bresciai hiéna” Magyarországon

Szeptember 1. Haynau utasítása: mindazok, akik 1848. október 3. után forradalmi cselekményekben vettek részt, jelentkezzenek a kerületi parancsnokságoknál vagy a haditörvényszéknél. Az ítéletek elsősorban az egész magyar társadalom megfélemlítését szolgálták. Minden magasabb rangú tiszt hadbíróság elé került. A honvédtisztek, képviselők többsége túlélte a megtorlást vizsgálati fogsággal. A honvédsereg állományának kb. 25-30 százalékát sorozták be a cs. kir. hadseregbe. Haynau működése során, 1849. augusztus végéig, összesen 38 főt végeztek ki. Szeptemberben 2, októberben 6-25. között 29 személy kivégzéséről tudunk. (Az európai felháborodás miatt a kormány kénytelen volt mérsékletre inteni Haynaut.) 1849-1851 között 4628 ügyet tárgyaltak, és kb. 100 főt végeztek ki, s legalább 1500 főt ítéltek hosszú börtönre s egyben vagyonekobjásra. A halálos ítéletek többségét 1850 tavaszától várfogságra enyhítették. 1851-ben még a távollévőket is elítélték. Kossuth, Szemere és mások nevét az akasztófára szögezték.